

вкладень тощо). При попередніх дослідженнях таких документів потрібно не допускати їх ушкодження, залишення на них яких-небудь позначок тощо.

Доцільність опитування особи, щодо якої була зібрана інформація про вчинення нею діяння з ознаками злочину з використанням цінних паперів, з'ясується оперативними працівниками в кожному конкретному випадку залежно від установлених особливостей її особистості й повноти зібраної інформації. Якщо існує висока ймовірність того, що дана особа після проведення опитування почне протидіяти розслідуванню, доцільно не проводити опитування, а, максимально використовуючи

фактор раптовості, провести затримання даної особи як підозрюваного, порушити кримінальну справу й провести вже в рамках кримінальної справи допит цієї особи.

На підставі викладеного можна зробити **висновок**, що особливості порушення кримінальної справи про злочини, вчинені з використанням цінних паперів, визначаються механізмом цих злочинів. Схожість цих злочинів на адміністративні або цивільні (господарські) правопорушення вимагає проведення низки оперативно-розшукових та інших перевірочних заходів, від результативності яких залежить обґрунтованість порушення кримінальної справи і забезпечення її судової перспективи.

Список використаної літератури

1. Басков В. И. Возбуждение уголовного дела / В. И. Басков, К. Ф. Гуценко // Уголовный процесс : учеб. для студ. юрид. вузов и фак. – М. : Зерцало ; ТЕИС, 1996. – 509 с.
2. Учебник уголовного процесса / под ред. А. С. Кобликова. – М. : СПАРК, 1995. – 382 с.
3. Жогин Н. В. Возбуждение уголовного дела / Н. В. Жогин, Ф. Н. Фаткуллин. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1961. – 206 с.
4. Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ : монография / В. В. Тищенко. – Одесса : Юрид. лит., 2002. – 360 с.

Надійшла до редколегії 22.04.2011

ЛЕЩУК К. Б. ОСОБЕННОСТИ ВОЗБУЖДЕНИЯ УГОЛОВНЫХ ДЕЛ ПО ПРЕСТУПЛЕНИЯМ, КОТОРЫЕ СОВЕРШАЮТСЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЦЕННЫХ БУМАГ

На основе анализа научной литературы и судебной практики предложено авторское видение особенностей возбуждения уголовных дел, которые совершаются с использованием ценных бумаг.

LESHCHUK K. THE FEATURES OF CRIMINAL CASES ON CRIMES COMMITTED WITH THE USE OF SECURITIES

Based on the analysis of scientific literature and judicial practice author's vision of the features of criminal cases committed with the use of securities is suggested.

УДК [343.98:343.71](477)

М. О. ПОЄДІНЦЕВА,

ад'юнкт

Харківського національного університету внутрішніх справ

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ТА ПРИХОВУВАННЯ КРАДІЖОК У ПАСАЖИРІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Визначено та розкрито зміст структурних елементів способу крадіжок у пасажирів залізничного транспорту; визначено види крадіжок у пасажирів залізничного транспорту за способами їх учинення; встановлено взаємозв'язок способу крадіжок у пасажирів залізничного транспорту з іншими елементами криміналістичної характеристики злочинів даного виду.

У криміналістичній характеристиці крадіжок у пасажирів залізничного транспорту основним структурним елементом є спосіб їх учинення. При цьому він розглядається не тільки як спосіб учинення злочину, який полягає в незаконному заволодінні особистим майном пасажирів, але й як спосіб приховування

злочину. Такий підхід до поняття способу вчинення злочину без порушення сутності його кримінально-правового поняття дозволяє включати до його складу елементи, які найбільш повно відображають механізм злочину [1]. Визначення способу вчинення крадіжок у пасажирів залізничного транспорту посідають особливе

місце в розслідуванні таких злочинів, оскільки саме вони є джерелом пошуково-доказової інформації про механізм слідоутворення в матеріальному середовищі в процесі вчинення злочину, що, у свою чергу, дозволяє звузити коло підозрюваних осіб, визначити місце та час скоєння крадіжки, умови, що сприяли вчиненню злочину, кількість крадіїв та інші обставини.

Питання методики розслідування крадіжок, криміналістичної характеристики цих злочинів, були предметом дослідження таких учених, як: С. С. Алексєєв, Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, А. І. Вінберг, І. О. Возгрін, Л. Я. Драпкін, Г. А. Зорін, А. Н. Колесніченко, В. О. Образцов, В. В. Тіщенко, А. Ф. Волобуєв, В. В. Лисенко, В. С. Кузьмичов тощо. Зазначимо, що деякі вчені, а саме: В. О. Князєв, В. П. Петрунєв, О. В. Сергунєв, М. В. Капустіна – присвятили свої праці дослідженню проблем розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті [2; 3; 4; 5]. Водночас методиці розслідування розкрадань майна пасажирів на залізничному транспорті присвячена робота російського вченого А. М. Нудельштейна [6], проте у вітчизняній науці криміналістики комплексного дослідження питань зазначеної методики не проводилось.

Метою даної статті є вирішення окремих завдань, а саме: визначення та розкриття змісту структурних елементів способу крадіжок у пасажирів залізничного транспорту, класифікація цих злочинів за способами їх учинення; встановлення взаємозв'язку способу крадіжок у пасажирів залізничного транспорту з іншими елементами криміналістичної характеристики злочинів даного виду.

Спосіб злочину в криміналістичній літературі визначається як система взаємозумовлених рухливо-детермінованих дій, спрямованих на підготовку, вчинення і приховування злочину, пов'язаних із використанням відповідних знарядь та засобів, а також часу, місця й інших сприятливих обставин об'єктивної обстановки вчинення злочину [7]. Спосіб злочину, як відзначає В. Ю. Шепітько, має структуру, яка складається зі способів підготування до злочинного діяння, способів його вчинення і способів приховування (маскування) [8]. Підтримуючи таку точку зору, вважаємо, що спосіб здійснення крадіжки у пасажирів залізничного транспорту має таку саму структуру, і тому доцільним буде дослідити кожний із вищевказаних структурних елементів. Водночас слід підкреслити, що спосіб вчинення крадіжок у пасажирів залізничного транспорту не завжди має повну структуру і досить часто відсутнє приготування до

злочину або його приховування. Слід зазначити, що спосіб злочину детермінується сукупністю факторів (об'єктивних та суб'єктивних), кожен із яких може набувати домінуючого значення, що має досить важливе значення як для встановлення взаємозв'язку між елементами криміналістичної характеристики, так і для пошуку слідів на місці скоєння злочину.

Так, у структурі способу крадіжок у пасажирів залізничного транспорту особливе значення має така його складова, як спосіб учинення злочину. Це обумовлюється, перш за все, ланцюгом такої залежності: «слідова картина» – особа злочинця – криміналістичні прийоми та засоби збирання та дослідження доказової інформації – формування окремої криміналістичної методики розслідування крадіжок у пасажирів залізничного транспорту [9].

Обрання злочинцем способу вчинення крадіжки визначається різними обставинами: обстановкою на об'єкті крадіжки (наявністю замкаючих пристроїв, відсутністю охорони на об'єкті тощо), уважністю потерпілих (стосовно збереження власних речей), наявністю чи відсутністю професійних (злочинних) навичок, умінням використовувати знаряддя чи інструменти (злочинський інвентар). Спосіб учинення злочину свідчить про те, як, яким чином особа вчиняє суспільно небезпечне діяння, які прийоми, методи і засоби вона використовує для цього. Спосіб учинення крадіжок у пасажирів залізничного транспорту характерний насамперед для злочинної дії як активної, вольової, суспільно небезпечної поведінки особи [8].

Аналіз матеріалів архівних кримінальних справ про крадіжки особистого майна у пасажирів залізничного транспорту дозволяє класифікувати крадіжки у пасажирів залізничного транспорту за способом їх вчинення на три види, а саме:

- 1) крадіжки, що вчиняються з використанням «вільного» доступу до предмета крадіжки;
- 2) крадіжки інструментальні, у ході вчинення яких злочинець використовує технічні засоби (в тому числі й спеціального призначення, злочинський інвентар та інструменти);
- 3) крадіжки, що вчиняються комбінованими способами. До першого виду крадіжок можна віднести крадіжки особистого майна, що залишається без нагляду; крадіжки під час сну пасажирів; вчинення злочину під час стоянки потягу; крадіжки, що вчиняються без попереднього спостереження за речами, тобто «мимохідь», чи при проході злочинців по вагонах, особливо плацкартних та загальних.

Так, наприклад, 26 липня 2009 р. громадянин П. під час слідування в приміському потязі сполученням Ворожба – Смородино на ділянці слідування ст. Головашівка – з.п. 40 км приблизно о 16 год 30 хв з метою крадіжки чужого майна проникнув через прочинені двері до купе провідника вагону, звідки таємно викрав мобільний телефон «Nokia – 1112», який належав потерпілому С., вартістю 123 грн з сімкарткою МТС вартістю 20 грн, на рахунку якої знаходились гроші в сумі 30 грн, а всього вчинив таємне викрадення майна потерпілого на загальну суму 173 грн. У ході аналізу матеріалів кримінальної справи, а саме з протоколів допиту підозрюваного та обвинуваченого П., було встановлено, що 26 липня 2009 р. він їхав як пасажир у приміському поїзді сполученням Ворожба – Смородино та, проходячи повз купе провідника, побачив там мобільний телефон. Надалі П., скориставшись відсутністю пасажирів та провідника вагону, таємно викрав вищевказаний телефон [10].

До інструментальних можна віднести такі види крадіжок:

- крадіжки з купе, двері яких відкриваються за допомогою спеціальних ключів;
- крадіжки з купе шляхом віджимання дверей або застосування спеціальних пристосувань;
- крадіжки із зачиненого купе, коли його двері відкриваються лише на відстань зазору, допустимого засувкою обмежувача;
- кишенькові крадіжки з використанням якого-небудь предмета для розрізання одягу, багажу тощо або з використанням пінцетів, щипців, гачків, «ширми» (плащів, сумок, букетів) для непомітного викрадення речей.

Третій вид крадіжок у пасажирів залізничного транспорту, що вчиняються комбінованими способами, об'єднує способи вчинення крадіжок, які вимагають попередньої підготовки та проведення певної комбінації. Сутність такої комбінації полягає у виборі злочинцем жертви, налагодження з нею контакту, тобто знайомство, розповідь якої-небудь зворушливої історії, нібито з власного життя, пригощання продуктами харчування, учинення певних дій, наприклад відволікання потерпілого розмовою або звернення до нього з проханням приглянути за сумками самого крадія (які, як правило, пусті і спеціально підготовлені з цієї метою). У результаті таких дій потерпілий втрачає контроль над власними речами, внаслідок чого вчиняється крадіжка [11]. До таких способів можна віднести і вчинення крадіжок у пасажирів залізничного транспорту, які знахо-

дяться у стані алкогольного сп'яніння, коли вчиненню цих злочинів передувало спільне вживання підозрюваним спиртних напоїв разом із потерпілим.

Водночас зазначимо, що до комбінованих способів учинення крадіжок у пасажирів залізничного транспорту також можна віднести наступні: вчинення злочину з використанням сильнодіючих снодійних речовин або отруйних газів, завдяки чому жертва доводиться до безпорадного стану і втрати пам'яті; викрадення речей у пасажирів залізничного транспорту з використанням довіри потерпілих. Крадіжка з використанням довіри може вчинитися після випадкового або спрямованого знайомства як до раніше не знайомих людей, так і до тих, які були знайомі. Так, наприклад, за матеріалами архівної кримінальної справи, 14 травня 2007 р. громадянин І., знаходячись у вагоні потягу приміського напрямку сполученням Смородино – Харків, викрав мобільний телефон у раніше знайомого громадянина П., коли останній з проханням наглянути за його речами вийшов в тамбур. Після цього громадянин І. відразу вийшов з потягу на зупиночній платформі «Любовка» і зник із викраденим у невідомому напрямку [12].

Слід зазначити, що з метою вчинення даного виду злочину з використанням довіри потерпілих крадії інколи застосовують так званий спосіб «підсаджування», сутність якого полягає в тому, що злочинець спостерігає за пасажирами й обирає людину, яка є неуважною чи постійно розмовляє по мобільному телефону, має дорогий одяг, вироби з дорогоцінних металів чи багато багажу. Водночас злочинець може обрати свою майбутню жертву за своїм особистим переконанням (крадії, особливо рецидивісти, часто розуміються на психології). Необхідно підкреслити, що в таких випадках злочинець викрадає речі в людини, яка знаходиться в потязі сама, тобто без родичів та знайомих. З цією метою злочинець під час стоянки потяга або посадки до нього заходить у вагон під виглядом проводячого і, обравши майбутню жертву, підсаджується до неї, демонструє свій проїзний квиток, який, як правило, вже використаний, тим самим видає себе за пасажира, не викликаючи підозри. Водночас слід зазначити, що злочинець з метою створення образу пасажира може мати при собі валізу, яка в більшості випадків є порожньою або наповненою газетами чи непотребом.

Подальші дії крадія спрямовані на те, щоб налагодити довірливі стосунки з пасажиром

за раніше продуманою легендою. Для цього він знайомиться з потерпілим і, як свідчать матеріали судово-слідчої практики, надає неправдиві дані про себе, починає розмову, причому відверто розповідає випадки нібито з власного життя або щось особисте, наприклад, про свою родину. Після чого крадій, впевнившись у встановленні довірливих стосунків, пропонує потерпілому вийти разом у тамбур вагону чи на платформу станції, коли потяг перебуває на зупинці, або піти у вагон-ресторан. Потім злочинець під будь-яким приводом залишає там жертву, швидко повертається до пасажирського місця потерпілого та викрадає його речі. Іноді жертва полегшує «роботу» злочинця, сама того не розуміючи, у випадках, коли просить наглянути за своїми речами, внаслідок чого крадій залишається один із речами жертви, викрадає їх та залишає потяг.

Щодо приховування крадіжок у пасажирів залізничного транспорту, то, за результатами аналізу матеріалів кримінальних справ, злочинці після вчинення злочину негайно позбавляються викраденого майна шляхом передачі його своїм співучасникам. При викраданні грошей злочинці відразу викидають порожні гаманці, портмоне в тамбури, туалети, у смітєві ящики або у вікна. У деяких випадках злочинці під час руху потяга викидають викрадене майно на узбіччя залізничного полотна, запам'ятовують це місце і згодом повертаються за ним. Skorиставшись таким способом, злочинці зазвичай виходять із потяга на найближчій станції незалежно від того, що в проїзному квитку вказаний інший пункт призначення. Існують випадки, коли злочинці вистрибували з викраденим майном із потяга, що рухався, або залишали потяг на найближчій станції у бік, протилежний перону чи платформі, після того як проходили декілька вагонів, прикриваючи за собою двері тамбурів раніше підготовленими залізничними ключами.

Аналіз матеріалів кримінальних справ про крадіжки в пасажирів залізничного транспорту надає підстави стверджувати, що з метою приховування ознак викрадення чужого майна, крадії використовують такі типові способи:

а) збут викрадених речей шляхом продажу (в більшості випадків – на ринках населеного пункту, де була скоєна крадіжка, або через посередників), обміну, дарування. Існують випадки, коли викрадене майно крадії намагались реалізувати таксистам. Так, наприклад, за матеріалами архівної кримінальної справи порушеної за ч. 2 ст. 185 Кримінального кодексу

України: 15 липня 2010 р. о 8 год 50 хв на цокольному поверсі вокзалу ст. Харків-пасажирський Південної залізниці підозрюваний І., скориставшись неухважністю громадянина П., таємно викрав з лівої кишені куртки потерпілого мобільний телефон [13]. У ході оперативно-розшукових заходів було встановлено, що підозрюваний намагався збути викрадений ним мобільний телефон таксисту, який працював на привокзальній площі вищевказаного вокзалу;

б) викидання знарядь та засобів крадіжки через вікна вагонів, на платформу або у смітник на станції під час стоянки потяга, чи в ящик для сміття в потязі;

в) передача знарядь та засобів крадіжки співучасникам;

г) витрачання викрадених грошей або передача їх співучасникам. Якщо предметом крадіжки були гроші (особливо значні суми), злочинець намагався швидко їх витратити або передати співучасникам, знайомим, родичам, а гаманці чи сумки, в яких вони знаходились, викидає у найближчі смітники або з вікон (якщо крадіжка відбувалась у потязі), чи в безлюдних місцях;

г) одягання на себе одягу, викраденого у пасажирів (іноді злочинці маркують одяг шляхом напису на етикетках свого прізвища). Слід зазначити, що поведінка злочинців у таких ситуаціях вирізняється врівноваженістю;

д) інсценування крадіжки власного майна. У більшості випадків виконавці інсценування самі повідомляють міліцію про виявлення ними ознак нібито вчиненого злочину, тим самим знімаючи з себе підозру у вчиненні крадіжки [14]. Інсценування злочинцем крадіжки може відбуватися як відразу після вчинення ним крадіжки «насправді», так і в момент виявлення власником відсутності майна. Такими діями злочинець створює обстановку викрадення майна нібито в декількох осіб.

Непоодинокими є випадки використання злочинцями такого способу приховування злочинів, як фальсифікація інформації. Фальсифікація – це підроблення, створення помилкової інформації або її носія. До таких способів приховування злочинів належать давання завідомо неправдивих показань; завідомо неправдивих повідомлень, заяв, доносів; створення помилкових слідів та інших речових доказів; повне або часткове підроблення документів; підміна, дублювання об'єктів; часткове знищення об'єкта, перероблення з метою зміни його зовнішнього вигляду й фальсифікації призначення [14]. Слід зазначити, що під час розслідування крадіжок

у пасажирів залізничного транспорту майже всі крадіжки з метою приховування ознак злочину надають неправдиві показання під час допитів та інших слідчих дій, іноді змінюють їх, намагаючись заплутати слідство.

З урахуванням вищезазначеного можна дійти висновку, що у практиці розслідування кримінальних справ про крадіжки у пасажирів залізничного транспорту певне значення має встановлення способів вчинення та приховування даного виду злочину, оскільки це дозволяє слідчому надалі більш обґрунтовано вису-

вати версії щодо кола осіб, які вчинили злочин або причетні до його скоєння, версії щодо розшуку таких осіб, встановлення місцезнаходження викраденого майна, а також активніше вести роботу щодо запобігання крадіжкам у пасажирів залізничного транспорту. Вказані положення є основою для розроблення методики розслідування даного виду злочину та практичних рекомендацій для слідчих лінійних відділів з розслідування крадіжок у пасажирів залізничного транспорту.

Список використаної літератури

1. Матусовский Г. А. Методика расследования хищений : учеб. пособие / Г. А. Матусовский. – Киев : УМК ВО, 1998. – 88 с.
2. Аликперов Х. Д. Уголовно-правовая борьба с кражами грузов на железнодорожном транспорте / Х. Д. Аликперов. – Баку : Азернешр, 1988. – 132 с.
3. Князев В. А. Методика расследования хищений грузов на железнодорожном транспорте : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Криминальный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / В. А. Князев. – Харьков, 1972. – 24 с.
4. Петрунев В. П. Кражи грузов на железнодорожном транспорте: особенности расследования : пособие / В. П. Петрунев, А. В. Сергунов. – М. : НИИ МВД РФ, 1992. – 64 с.
5. Капустіна М. В. Методика розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті, вчинених злочинними групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М. В. Капустіна. – Х., 2007. – 230 с.
6. Нудельштейн А. М. Расследование хищений имущества пассажиров на железнодорожном транспорте : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Криминальный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / А. М. Нудельштейн. – М., 2008. – 20 с.
7. Салтевский М. В. Криминалистика : учебник / М. В. Салтевський. – Х. : Консум, 2001. – 528 с.
8. Шепитько В. Ю. Криминалистика : курс лекцій / В. Ю. Шепитько. – Изд. 3-е. – Харьков : Одиссей, 2009. – 368 с.
9. Капустина М. В. Криминалистическая характеристика краж грузов на железнодорожном транспорте: способы совершения и сокрытия / М. В. Капустина // Проблемы законности. – 2005. – № 71. – С 155–161.
10. Архів Сумського районного суду Сумської області, кримінальна справа № 1-249/09 за 2009 рік.
11. Гетман Н. И. Организация борьбы с преступлениями на пассажирском железнодорожном транспорте : практ. пособие / Н. И. Гетман, Ю. В. Степаненко. – М. : Экзамен, 2003. – 128 с.
12. Архів Ленінського районного суду м. Харкова, кримінальна справа № 1-104/07 за 2007 рік.
13. Архів Ленінського районного суду м. Харкова, кримінальна справа № 1-708/10 за 2010 рік.
14. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій / [А. В. Савченко, В. В. Кузнецов, О. Ф. Штанько]. – 2-е вид., випр. та допов. – К. : Паливода А. В., 2006. – 636 с.

Надійшла до редколегії 03.06.2011

ПОЕДИНЦЕВА М. А. СПОСОБЫ СОВЕРШЕНИЯ И СОКРЫТИЯ КРАЖ У ПАССАЖИРОВ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА

Определено и раскрыто содержание структурных элементов способа краж у пассажиров железнодорожного транспорта; определены виды краж у пассажиров железнодорожного транспорта по способам их совершения; установлена взаимосвязь способа краж у пассажиров железнодорожного транспорта с другими элементами криминалистической характеристики преступлений данного вида.

POJEDINTSEVA M. WAYS OF COMMISSION AND CONCEALING THEFTS FROM PASSENGERS OF RAILWAY TRANSPORT

The contents of the structural elements of the method of thefts from passengers of railway transport is determined and disclosed; types of the thefts from passengers of railway transport by means of commission are defined, the relationship between way of stealing from passengers of railway transport and other elements of criminological characteristics of this type of crime is revealed.